

plemstva i odredi obzirom na teške grijehe smrt na vješalima namjesto strijeljanja.

24. maja 1796. izvrši bečki krvnik svoju dužnost, a lješ ovog interesantnog čovjeka

bude pokopan u kasnu noć na tamošnjem skupnom groblju u neznanom grobu.

A. E. Brlić.

PABIRCI IZ ARHIVA DVORA ŠČRBINEC.

Pregledavajući, po želji domaćina Dr. Gabora Kiša i iz vlastita naučna interesa obiteljsku knjižnicu i arhivalije familije Kiš (prema starinskim ispravama *Kiss nobiles de Saulovecz*) u starodrevnom dvoru Ščrbincu kraj Zlatara (Skerbinc) našao sam u jednoj ladici veliku povezanu knjigu in folio, sa natpisom na povezu:

PROTHOCOLLUM

Obventionum Urbarialium

Boni

Salovecz ab Anno 1814

die mensis 9bris

Sama knjiga pisana je delom u kajkavštini, ali ponegde ima i latinštine, veliki deo knjige ostao je nepopunjen.

Prva tablica na početku knjige izgleda ovako: ona je razdeljena uspravno u 38 rubrika prema broju kmetova, koliko ih je onda bilo u vlastelinstvu Šavlovcu (Salovecz ili Saulovecz) blizu Varaždina¹⁾. U svakoj rubrici zabeleženo je, koliko je »težakov« dao pojedini kmet. Redni broj rubrike odgovara rednom broju dotičnog kmeta u popisu kmetova i u t. zv. »komputušu«, t. j. obračunu.

Pod svakim danom, kada se radilo, zabeleženo je, šta se radilo.

Evo primera:

4^a 9bra *koruzniczu szekli...*

8^{ga} *Repu szpawlijali...*

26^{ga} *Derva ij prutjeh szekli...*

8^{ga} 10bra *Cziglenicze, Derva vozili, Gozpuh kmessi vozili Varasdin...*

1815

2^{ga} *Marcziussa Rezali vu goricza...*

11^{ga} *Majusa Orali i Koruzu szadili...*

11^a *Juliussa Orali i Krompera okopali i szeli...*

¹⁾ Ovo vlastelinstvo bilo je sve do poslednjih godina u baštinskom posedu obitelji Kiš-Savlovečkih, kojoj je pripadalo od prastarog vremena. Donacija Ferdinanda III iz god. 1653 potvrđuje »Gabrieli, Joanni et Petro« Kišima ovaj posjed. Original nalazi se sada u Ščrbincu, svojini iste obitelji od g. 1600 (u svojinu te obitelji dospelo je usled bračne veze jednog Kiša sa poslednjom predstavnicom izumrle familije Bužanić, kojoj je Ščrbinec darovao kralj Matija Korvin god. 1492; overeni u Kaptolu Zagrebačkom prepis ove darovnice čuva se isto tako u Ščrbincu).

26^a 7bra *Orali i bassulja brali itd.*

God. 1817 prestaju zapisi.

Onda sledi t. zv. »komputuš«:

COMPUTUS URBARIALIS

Cum infrascriptis Subditis et Inquilinis ac censualistis a 1-ma Januarii 1814 usque 1am 9bri 1814 per me infrascriptum tempore exarendadi Boni Salovecz Dnae viduae spbilis olim Dni Antonii Kijss Barbarae Kijss innitus.

Rubrike su sledeće:

Numero, Sessionis quantitas, Nomina et cognomina collonorum, rubrike pojedinih praestationum u novcu, proizvodima i radu (tlaka, robota), sve prema urbaru²⁾. Vidi se, što je dužan bio, što je dao pojedini kmet, i ostatak dugovanja.

Dole ispod tablice stoji ovo:

»Ex innito tali Computo apparet restantiam apud hujales Subdito Inquilinod esse in laboratoribus 332, in Caponibus 11¼, in pullis 7½, in ovis 21¼, in Butyro 298 Lottonibus, in pecunia restant 1322 florenis xr. 10½ dico mille tercentes viginti duobus, cruciferis decem et medio quam restantiam Dnae viduae Barbarae Kijss resignatam esse recognosco. Sign. Salovecz, die 12 9bris 1814. Joannes Nep. KIJSS qua filius natu senior et computum faciens m. p.«.

Druža tabela tiče se opet gornjaka — montanistae —, njih 63 na broju. Njihove praestationes bile su računate u vedrima i pintama vina. Pored toga davali su još i »kopona«.

Svaki od 38 kmetova ima u knjizi svoj posebni konto, u koji su unete njegove praestationes, njegove službe, onda što je dobio u naravi, što je za to u novcu platio. Ovi lični računi vođeni su u kajkavštini. Iz njih se vidi da su kmetovi kupovali u vlastelinstvu dosta mnogo žitarica za novac, što je veoma zanimljiv fakt. Tu su navedene i cene pojedinih vrsta žitarica.

Poslednja stranica knjige sadrži još

²⁾ Up. Milivoj Vežić — Urbar Hrvatsko-Slavonski, Zagreb, 1883; Aleksije Jelačić — Seljački pokret u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1848—1849, Zagreb, 1925. (naročito str. 30. i sl.)

OTAJNOSZTI.

Naprimér:

»Na Ivanje iliti Ivanzki poszt zakuriti med vrati kudsze iz dvorischa van ide, onda ono vaglenije i pepel zmeszti chiszto i zpraviti — med massami tri puta pariti zjednem pepelom, onda kad idesh Psenicze szejat zemi pepel Ivanzki, i pepel med massami i znim Pseniczu szei«.

Ili:

»Da kerma se neprekradne. Tak na Badnak večer vzezi od vsake kerme jedan vehat to vu jeden veliki rubecz zavesi, onda na Tri Kralija jutro daj natešce marhi tu kermu pojesti — nabuda onomu kaj kermu vkradne ne samo nikaj hasnilo nego i njegovo blago na nikaj doide«.

U ovom poslednjem primeru zanimljiv je i prelazni pravopis.

Ima i čarobnih recepata za lečenje marve.

Uzgred bude zabeleženo da su ovakve »otajnosti« ili »vrachta« izazivale i osude, naprimér u veterinarskoj knjižici koja je izašla u Zagrebu 1772 pod naslovom »Betegujuche sivine Vrachitel« itd.³⁾ U »Predgovoru k chtavczu« preporučuje se i molitva i primena naukom utvrđenih mera za lečenje bolesne marve i živine. Naprotiv, »...vszakojachkem baianyem szvoju marhu zvrachiti bi radi, kaj vendar neszamo nevuchine, nego blagoszlova Bosjega od hise tiraju, ker veksu nyegovu szerditoszt nasze vleku, zato ova knisicza vuchi, y kase, odkud vszaki sivinszki beteg dohagya, kaksze poznati u zatimsze zvrachiti more«.

U protokol su umetnute napisane na posebnim listićima beleške obračuna sa kmetovima vlastelinstva Ščrbinec iz 1840. i jedan inventar pokretnog dobra tog vlaste-

³⁾ Betegujuche sivine vrachitel to jeszt szuprot vszakojachkomu sivinszkomu betegu hasznovita, vno go puti probuvana, ter isztinszka znaidena Vrachtva iz vszakojachkih knjig zvelikum marlivosztium zebra na, na horvaczki jezik obernyena, ter od jednoga obchinszkega vszega orszaga, navlasztito pako sziomahov haszni lyubitela naszvetlo dana. V Zagrebu, stampana po Antonu Jandera Letto 1772.

Ovu knjižicu našao sam takođe u Ščrbincu.

linstva iz ranijeg vremena, te najzad zabeleške kućnih troškova. Sve ovo daje uvid u gospodarske prilike onog doba, u cene predmeta i namirnica, napokon u način života mladih plemića (u ovom konkretnom slučaju Donata i Kazimira Kiša). Poneki predmeti pokućstva, spomenuti u inventaru ne samo da postoje, nego nalazi se u Ščrbincu na istim mestima kao i pre više od sto godina!

Ova dokumenta predstavljaju zanimljivu građu za hrvatsku kulturnu i privrednu istoriju. Mislim da se još može pronaći takve građe i u obiteljskim arhivima, i u Zemaljskom i u Nadbiskupskom, kao i u samostanskim arhivima. Tek na osnovi veće količine iste građe može da se izvrši rekonstrukcija socijalne i kulturne prošlosti našeg naroda. Ali, na žalost, ova grana domaće istorije ostaje prilično zanemarena, a o tome sam pisao i u »Narodnoj Starini«.⁴⁾

Pa i ovom prilikom hoću da skrenem pažnju naše kulturne javnosti i nadležnih državnih faktora na sledeću činjenicu. Prolašeci više puta po Hrvatskom Zagorju i posećujući pojedine obitelji, čiji su pređi nekada igrali stanovitu, ponekad i znatnu istorijsku ulogu, a čija su vlastelinstva predstavljala nekad središta socijalno-privrednog života i originalne domaće kulture, ja sam se »pod starimi krovovi« sa bolom mogao uveriti, kakve su goleme količine starih spisa propale bez traga ili su, u najboljem slučaju, negde razbacane da propadnu konačno prvom zgodom, odnosno nezgodom. Mislim da se možda pojedine vrste istorijskih dokumenata znatne vrednosti specijalno za kulturnu, odnosno socijalnu povest mogu poglavito naći samo u starim kurijama, koje sve više izlaze iz ruku prijašnjih vlasnika i sve više propadaju i u rukama poslednjih izdanaka starodrevnih plemićkih loza. A bila bi zbilja šteta za domaću historiografiju, a prema tome, napokon, i za nacionalnu kulturu uopće, ako sve ovo propadne. Trebalo bi pokupiti i spasti ono, što se još prikupiti i spasti može...

Dr. Aleksije Jelačić.

⁴⁾ Aleksije Jelačić — Narodne tegobe i želje u Bansknoj Hrvatskoj 1848, »Narodna Starina«, VII, str. 65, i separat, Zagreb, 1930.

SLIKA ZAGREBA IZ GODINE 1843.

Iz prve polovine XIX. stoljeća imademo vrlo malo dobrih prikaza Zagreba sve do vremena prvih fotografija. Zato je tim dragocenija slika, reprodukcija nekog čelik-

reza (tzv. nado-reza, Stahlstich) iz godine 1843., koju je poslao g. A. E. Brlić tajnik arheološkog kluba »Mursa« iz Osijeka.

Slika se odlikuje razmjerno velikom toč-